

**UNIVERSITATEA BABEȘ-BOLYAI
FACULTATEA DE TEOLOGIE ORTODOXĂ
ȘCOALA DOCTORALĂ „ISIDOR TODORAN”**

**Limitele dreptului la viață. Începutul și sfârșitul
vieții umane în jurisprudența Curții Europene a
Drepturilor Omului și în bioetica creștină**

Rezumat

Coordonator științific:

Pr. Prof. Univ. Dr. Ștefan ILOAIE

Student doctorand:

Pr. Drd. Anton-Viorel POP

Cluj-Napoca

2024

Cuprins

Cuprins	2
Abrevieri	6
Introducere	7
1. Alegerea temei.....	7
2. Obiective	10
3. Noutatea/utilitatea lucrării.....	11
4. Stadiul actual al cercetării	12
5. Metodologia cercetării.....	15
6. Limitele și deschiderile lucrării.....	16
7. Structura lucrării.....	17
Preliminarii	24
1. Istoric și documente	25
2. Drepturile omului pe scena lumii	29
3. Convenția Europeană a Drepturilor Omului	34
4. Revelația biblică – izvor al drepturilor omului	36
5. Instituția Bisericii și drepturile omului.....	40
6. Despre dreptul la viața ca principiu <i>sine qua non</i> al drepturilor omului.....	43
Partea I	47
ÎNCEPUTUL DREPTULUI LA VIAȚĂ ÎN JURISPRUDENȚA CEDO ȘI MORALA CREȘTINĂ.....	47
Capitolul I. Viață și Persoană. Drept și titular al dreptului	47
I.1. Formularea dreptului la viață	48
I.1.1. Analiza Documentelor.....	49
I.1.2. Titularul dreptului la viață în interpretarea doctrinară	53
I.1.3. Embrionul/fătul – <i>res</i> (bun) sau persoană	55
I.2. Începutul dreptului la viață în jurisprudența CEDO	57
I.2.1. X v. Regatul Unit	59
I.2.2. H. v. Norvegia	60
I.2.3. Vo. v. Franței.....	61

I.2.4. Perrillo v. Italia.....	62
I.2.5. Evans v. Marea Britanie	63
I.2.6. Relevanța hotărârilor CEDO din perspectivă bioetică	65
I.3. Diverse reglementări referitoare la statutul embrionului	66
I.3.1. Statutul juridic al copilului nenăscut în legislația românească	66
I.3.2. Drepturi concurente ale părinților și ale copiilor	68
I.3.3. Relevanța geneticii în definirea dreptului la viață.....	69
I.3.4. Dreptul la îngrijire în timpul sarcinii. Embrionul ca pacient	71
I.3.5. Contradicția dintre dreptul la viață și avort.....	72
I.3.6. Dreptul la viață și eugenia	73
Capitolul II. Începutul dreptului la viață din perspectiva antropologiei creștine.....	75
II.1. Antropologia creștină ca fundament al drepturilor omului.....	77
II.1.1. Semnificația „chipului” în definirea limitelor dreptului la viață.....	79
II.1.2. Statutul de persoană și dreptul la viață	82
II.1.3. Persoană – relație, dreptul la comuniune	86
II.1.4. Embrionul uman și conceptul de persoană	88
II.1.5. Statutul moral al embrionului în definirea dreptului la viață.....	89
II.1.6. Embrionul și sufletul – relevanța pentru definirea dreptului la viață.....	92
II.2. Întreruperea sarcinii și dreptului la viață	95
II.2.1. Implicațiile morale ale întreruperii sarcinii.....	97
II.2.2. Începutul dreptului la viață în Canoanele Bisericii.....	98
II.2.3. Reflecții actuale cu privire manipularea vieții intrauterine.....	100
II.2.4. Sănătatea copilului – condiție a dreptului la viață?	102
II.3. „Tu m-ai alcătuit în pântecul maicii mele” – dreptul la un deziderat	104
II.3.1. Nașteri cunoscute	105
II.3.2. Comuniune și cuminecare eclesială	109
II.4. Sacralitatea vieții, mai mult decât un drept	111
II.4.1. Dreptul la viață în har – naștere prin Botez	116
II.4.2. Dreptul la apartenență eclesială	119
Concluziile primei părți.....	122
Partea a II-a	124

DREPTUL DE A MURI CU DEMNITATE – UN RĂSPUNS JURIDIC ȘI TEOLOGIC ...	124
Capitolul I. Perspectiva juridică referitoare la „dreptul de a muri cu demnitate”	124
I.1. Fenomenul morții.....	124
I.1.1. Suicid și suicid asistat	125
I.1.2. Demnitatea umană și demnitatea morții.....	127
I.1.3. Evoluție istorică și definirea eutanasiei.....	130
I.1.4. Rațiunile care motivează suicidul asistat sau eutanasia	132
I.2. Dreptul la viață interpretat ca un drept la moarte	134
I.2.1. Existența unui „drept la moarte”. Perspectiva doctrinară	135
I.3. Răspunsul Curții cu privire la „dreptul la moarte”	137
I.3.1. Pretty v. Regatul Unit.....	137
I.3.2. Ernst G. Haas v. Elveția	139
I.3.3. Koch v. Germania	140
I.3.4. Gross v. Elveția	142
I.3.5. Mortier v. Belgiei	143
I.3.6. Cazul Charlie Gard sau „dreptul de a încerca”	144
I.4. Diverse abordări legislative ale problemei	147
I.4.1. Evoluția juridică a dreptului la suicid asistat în SUA, Europa și Canada	147
I.4.2. Cazul Spaniei – cel mai recent	149
I.4.3. Suicidul asistat în legislația românească	150
I.4.4. „Turismul suicidal” – obținerea dreptului la moarte peste hotare.....	151
I.5. Poziția medicilor și a aparținătorilor față de „dreptul la o moarte bună”	152
I.5.1. Etapele suferinței bolnavului terminal	156
I.5.2. Suferința celor care îi îngrijesc pe suferinzi	158
I.5.3. Fenomenul epuizării.....	159
I.5.4. Îndârjirea terapeutică (zelul terapeutic) sau moartea ca eșec	160
Capitolul II. Moartea cu demnitate din perspectiva moralei creștine	164
II.1. Perspectiva antropologiei creștine referitoare la viață și moarte	164
II.1.1. Dreptul la „moarte bună” din perspectivă creștină	165
II.1.2. Viața trupului după crezul ortodox	167
II.1.3. Dreptul la moarte din perspectiva moralei creștine	168

II.2. Scriptura interzice explicit uciderea și suicidul.....	169
II.2.1. Uciderea și suicidul Vechiul Testament – nedreptatea crimei.....	170
II.2.2. Cazul martirilor sau moartea demnă în Hristos	171
II.3. Relația dintre suferință și suicid din perspectiva moralei creștine	172
II.3.1. Cazul Iov	172
II.3.2. Apostolul Pavel – moartea un câștig.....	174
II.3.3. Dreptul la lipsa durerii din perspectivă creștină	175
II.3.4. Suferința și moartea lui Hristos.....	177
II.3.5. Curmarea suferinței prin suprimarea vieții	181
II.4. Dreptul la un „sfârșit creștinesc vieții noastre”	185
II.4.1. Suferința întregului trup eclezial – dreptul la compasiune	187
II.4.2. Biserica – spital duhovnicesc.....	191
II.5. Poziția Bisericilor creștine față de dreptul la moarte.....	193
II.5.1. Poziția Bisericii Ortodoxe referitoare la dreptul la moarte.....	193
II.5.2. Biserica Romano-Catolică și dreptul la moarte	194
II.5.3. Dreptul la Moarte din perspectiva protestantă	195
Concluziile părții a doua	196
Concluzii finale.....	197
Bibliografie	204

Cuvinte cheie: drepturile omului, dreptul la viață, nenăscut, CEDO, eutanasiu, demnitate umană, bioetică creștină.

Lucrarea de față, intitulată *Limitele dreptului la viață. Începutul și sfârșitul vieții umane în jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului și în bioetica creștină*, a fost inițiată din dorința de a identifica puncte de convergență între cele două, morala publică și cea creștină, respectiv între demersul secular de proclamare și protejare a drepturilor omului, pe de o parte și ethosul creștin, pe de altă parte. Nu de puține ori teologia morală creștină este chemată să răspundă noilor provocări în materie de bioetică, dată fiind anvergura noilor tehnologii biomedicale, dar și amploarea unei noi viziuni asupra omului și a lumii, venite din partea societății secularizate și desacralizate.

Motivul pentru care am ales această temă este abundența dezbaterii în spațiul public a conceptului de drepturi ale omului, privite nu doar ca un deziderat universalist, ci aproape ca o religie universală.

Pentru a respecta rigorile cercetării științifice, n-am restrâns cercetarea la un singur punct din sfera largă a drepturilor omului, anume dreptul la viață, privit în limitele sale de început și sfârșit. Preocuparea pentru dreptul la viață în extremele sale ne-a părut firească demersului nostru, odată pentru că este cel dintâi în categoria drepturilor fundamentale, dar și pentru că reprezintă o temă teologică esențială.

Totodată, lucrarea de față dorește să atragă atenția asupra pericolului desacralizării vieții, inclusiv prin apelarea excesivă la instanțele de judecată pentru a se pronunța în privința celor mai intime aspecte ale existenței persoanei.

Prin prezenta cercetare dorim să arătăm că învățătura creștină referitoare la antropologie depășește rigorile juridice și prezintă dreptul la viață ca parte a darului existenței. Niciun sistem legislativ nu poate să îl determine pe un cetățean să-și respecte și să-și iubească semenul, așa cum presupune statutul de creștin.

În prezenta lucrare ne rezumăm în a prezenta dilemele morale și juridice care apar în privința justificării manipulării vieții în stadiul incipient și a avortului, pe de o parte, precum și a oricărei forme de suicidului asistat, pe de altă parte. De asemenea, în privința abordării juridice ne-am limitat în a face trimitere la spațiul european, anume la Convenția Europeană a Drepturilor Omului.

Lucrarea de față cuprinde două părți precedate de un capitol de noțiuni preliminare. Cele două părți cuprind fiecare câte două capitole, cu mai multe subcapitole și subpuncte, dezvoltate în conformitate cu relevanța argumentării.

În partea de noțiuni preliminare ne vom aplica asupra chestiunilor istorice, prin descrierea celor mai importante evenimente care au generat documente referitoare la drepturile omului. În acest sens, vom reitera câteva din evenimentele esențiale din istoria societății umane care au determinat apariția pe scena lumii a conceptului actual de drepturi ale omului. Vom constata că încă din antichitatea greacă și romană preocuparea pentru relația dintre cetățean și stat, dintre drepturile și îndatoririle sale, a fost constantă. De asemenea, epoca modernă, prin revoluțiile și documentele sale a contribuit la cristalizarea conceptului de drepturi fundamentale ale omului.

Tot în partea de noțiuni preliminară arătăm importanța proclamării la 10 decembrie 1948 de către ONU a Declarației Universale a Drepturilor Omului, un document care deschide o nouă epocă în reconsiderarea relațiilor dintre individ și puterea statală, mai cu seamă după abuzurile comise în timpul celor două mari conflagrații mondiale din prima jumătate a secolului al XX-lea. Această declarație, care se va regăsi în toate celelalte documente referitoare la drepturile fundamentale, cuprinde principalele revendicări ale persoanei umane în fața abuzului puterii discreționare a statului.

De asemenea, arătăm încă de la început importanța unor mecanisme juridice concrete pentru respectarea activă a drepturilor fundamentale. În acest sens, Convenția Europeană a Drepturilor Omului, adoptată de către Consiliul Europei la data de 4 noiembrie 1950, la Roma, constituie primul mecanism juridic regional de protecție a drepturilor omului.

Nu în ultimul rând, vom aduce în atenție fundamentele biblice ale drepturilor omului reflectate atât în scrierile Vechiului, cât și ale Noului Testament. Nu mai puțin importantă este și atitudinea Bisericii față de acest nou concept, care, în accepțiunea unor cercetători se dorește a funcționa ca o „nouă religie”. Învățătura creștină în general, dar și instituțiile ecleziastice în particular, susțin protejarea drepturilor fundamentale ale omului ca pe un lucru firesc. Pe de altă parte, noile revendicări puse pe seama drepturilor omului, care contravin revelației biblice, nu pot fi asumate în spațiul mărturisirii creștine.

După cum am precizat mai sus, lucrarea noastră se restrânge la cercetarea dreptului la viață, privit în limitele sale. Mai cu seamă, vom exploata juridic, teologic și bioetic problema începutului și sfârșitului dreptului la viață.

În prima parte, intitulată *Începutul dreptului la viață în jurisprudența CEDO și morala creștină*, ne aplecăm asupra începutului dreptului la viață, așa cum este interpretat de către instituțiile Convenției Europene a Drepturilor Omului. De asemenea, vom arăta care este învățătura creștină referitoare la dreptul la viață și când o persoană este îndreptățită să beneficieze de acesta.

Astfel, prima parte a lucrării cuprinde două capitole mari. Primul capitol, intitulat *Viață și Persoană. Drept și titular al dreptului*, dezvoltă problematica începutului dreptului la viață, reflectând asupra doctrinei și jurisprudenței Curții Europene a Drepturilor Omului referitoare la momentul în care o ființă umană poate să beneficieze de protecție dreptului prevăzut de Convenție în articolul 2.

În primul rând, observăm modul în care interpretează juriștii conceptele de ființă umană, persoană și viață, precum și măsura în care textele documentelor internaționale îi identifică pe beneficiarii dreptului la viață. Totodată, oferim câteva exemple din jurisprudența CEDO care să releve abordarea forului european cu privire la statutul ființei umane nenăscute și dacă poate să beneficieze de protecția dreptului la viață.

Cazuri celebre precum *X v. Regatul Unit*, *Perrillo v. Italia* sau *Vo. v. Franța* au contribuit la cristalizarea unei dezbateri juridice hotărâtoare în ceea ce privește statutul ființei umane înainte de naștere.

Întrucât doctrina și jurisprudența aferente Convenției Europene nu lămuresc întru totul statutul copilului nenăscut, lăsând un spațiu de reglementare suficient de larg statelor membre, am considerat necesar să arătăm care este legislația României referitoare la statutul ființei umane aflată în stadiile incipiente de dezvoltare. De asemenea, arătăm cum se raportează legislațiile statelor europene în ceea ce privește statutul ființei umane nenăscute.

Nu mai puțin importantă ni s-a părut dezbaterea problemei din perspectivă medicală. Atât cercetarea asupra celulelor embrionare, cât și delicata problemă a avortului, constituie o tematică reală în cuprinderea deontologiei medicale. Vom observa multitudinea dilemelor etice în care se află cercetătorii și medicii, atunci când trebuie să decidă cu privire la identitatea și viața embrionilor sau a fătului, pe de o parte și interesele societății sau ale gravidei pe de altă parte.

Capitolul al doilea al primei părți intitulat *Începutul dreptului la viață din perspectiva antropologiei creștine*, reprezintă un recurs la abordările teologilor contemporani, specialiști în probleme de bioetică, pentru a sintetiza învățătura creștină în general și creștin-ortodoxă în special, cu privire la statutul ființei umane în primele stadii de existență. De asemenea, oferim un răspuns teologic la întrebările privitoare la viața umană în stadiul incipient.

Așa cum de altfel este previzibil pentru o cercetare în sfera antropologiei creștine, insistăm asupra calității ființei umane de „chip” al lui Dumnezeu. Trăsătura aceasta, care denotă înrudire cu Creatorul ei, îi conferă un statut special în ordinea creației, dar atrage totodată și sentimentul responsabilității față de ea. Astfel, cercetarea noastră își propune să arate în această secțiune importanța ființei umane ca persoană aflată în dialog cu Creatorul ei.

De asemenea, cercetarea teologică își propune să arate că ființa umană constituie o existență personală, dialogală și deopotrivă valoroasă, încă din stadiul incipient al existenței sale. Din acest motiv, orice atentat asupra embrionului sau a fătului constituie un atentat asupra

relației personale primordiale care există între Creator și ființa creată. Astfel, vom observa că nu se poate justifica abordarea discreționară a vieții copilului nenăscut, el nefiind nici proprietatea părinților, nici a societății, cu atât mai puțin o făptură lipsită de valoare, a cărei existență poate fi pusă la îndoială.

Un alt element pe care-l vom avea în vedere este conceptul de *sacralitate a vieții*. Respectul pe care-l datorăm vieții, indiferent de stadiile ei de dezvoltare sau de dificultatea în care se află o persoană, decurge din calitatea acesteia de *dar*. Preluând formularea părintelui John Breck, observăm că necesitatea conștientizării *darului sacru al vieții* constituie una dintre coordonatele după care ar trebui să se ghideze societatea noastră ultra-tehnicizată și individualistă.

Spre finalul capitolului al doilea, care coincide cu finalul primei părți venim cu o sugestie respectării unor drepturi care nu sunt și nici nu își propun a fi parte dintr-un tratat sau document convențional. Dreptul la a doua naștere, de care fiecare se bucură prin Taina Botezului, constituie din perspectiva creștină imperativul dobândirii Împărăției cerurilor (In 3, 5). Dincolo de orice speculație dogmatică sau rigoare canonică, accesul la nașterea de sus, în comunitatea celor ce se mântuiesc, reprezintă o reală responsabilitate, mai ales pentru cei care sunt deja membrii ai Bisericii.

Un alt drept pe care-l dobândește omul născut și integrat în viața Bisericii este acela de a-și sfinți viața. Accesul la dezideratul sfințeniei este dreptul și libertatea de neatins a tuturor celor care consideră că viața nu se rezumă doar la confort și consumism.

Așadar, prima parte a lucrării aduce în dezbatere calitatea omului de subiect de drept, care în cele mai multe cazuri începe la naștere și se termină la deces, pe de o parte, și statutul cu totul privilegiat pe care-l are în calitate de ființă creată după „chipul lui Dumnezeu”, pe de altă parte. Chemarea omului la desăvârșire constituie o responsabilitate atât față de sine, cât și față de aproapele.

În partea a doua, intitulată *Dreptul de a muri cu demnitate – un răspuns juridic și teologic*, ne oprim asupra limitei de sus a dreptului la viață, anume pretinsul „drept la moarte”. La fel ca în prima parte am alcătuit două capitole extinse cu mai multe subcapitole, aferente subiectelor dezvoltate.

Primul capitol, intitulat *Perspectiva juridică referitoare la „dreptul de a muri cu demnitate”*, tratează problematica pretinsului „drept la moarte” care se vehiculează în prezent

inclusiv în fața celor mai cunoscute instanțe, cum ar fi Curtea Europeană a Drepturilor Omului. Am recurs încă de la început la dezvoltarea conceptului de „moarte cu demnitate”.

Înainte de a răspunde acestei provocatoare interogații referitoare la existența reală a unui drept fundamental la moarte, partea de început a capitolului întâi cuprinde o analiză referitoare la conceptul de *demnitate*, respectiv *moarte demnă*.

Pe de altă parte, vom observa că rațiunile pentru care societatea contemporană a ajuns în punctul în care cere moartea în schimbul vieții, sunt diverse. Mai întâi, fenomenul îmbătrânirii populației dublat de traiul în singurătate contribuie la instalarea stării de dispreț față de o viață monotonă. În al doilea rând, starea de boală și de durere prelungită, adesea insuportabilă, deschide calea dorinței de a scăpa cât mai curând de povara trupului. Nu în ultimul rând, realitatea secularizării și desacralizării, generalizate în societățile occidentale, creează premisa abandonului luptei pentru viață, valorizată doar din perspectivă orizontală, imediată.

Constatăm de asemenea că suicidul asistat sau eutanasia nu sunt concepte eminentamente noi în cultura și istoria umanității. Ele se regăsesc în toate culturile în toate timpurile atât ca realități factice, dar sub aspectul problematizărilor filosofice, morale, teologice sau juridice. Cu toate acestea, niciodată, până în urmă cu câteva decenii, nu s-a pus problema ca dreptul la viață, garantat de tratatele și convențiile internaționale, să fie interpretat într-o direcție diametral opusă, anume dreptul de a muri. Chiar dacă suicidul, în sensul propriu al termenului, nu este incriminat de lege, eutanasia sau suicidul asistat au făcut obiectul reglementărilor juridice în toate legislațiile. Recunoașterea unui drept la moarte cu demnitate, în înțelesul suicidului asistat sau eutanasierii, reprezintă totodată obligativitatea instituțiilor statului de a pune la dispoziția cetățenilor cadrul necesar aplicării procedurilor aferente.

Primul capitol al părții a doua continuă prin prezentarea perspectivei doctrinare referitoare la pretinsul drept la moarte. Juriști precum Jean-François Renucci sau Corneliu Bîrsan oferă răspunsuri elaborate referitoare la interpretarea articolului 2 din Convenția Europeană, care protejează dreptul la viață, ca incluzând și un drept la moarte, respectiv suicid asistat. Concluzia la care ajung doctrinariii este în genere unanimă: respectarea și protejarea dreptului la viață nu poate fi interpretat ca o obligativitate din partea statului în a oferi cadrul necesar suprimării vieții.

Următorul subcapitol prezintă o analiză a celor mai cunoscute spețe care au pledat în fața CEDO pentru recunoașterea dreptului la suicid asistat, respectiv la o moarte cu demnitate.

Întrucât majoritatea legislațiilor condamnavă eutanasia sau suicidul asistat, o seamă de cetățeni s-au adresat Curții europene. Unul dintre cele mai cunoscute cazuri pe care lucrarea de față îl amintește este *Pretty v. Regatul Unit*. În această speță, reclamanta, o femeie din Marea Britanie, cu o boală degenerativă incurabilă se adresează Curții pe motiv că legislație britanică îi îngrădește dreptul de a beneficia de suicid asistat. În concret, dorința ei era ca soțul său, care ai fi ajutat-o să comită suicidul să nu răspundă în fața legii. În contextul în care nu a primit un răspuns pozitiv în fața instanțelor britanice, doamna Pretty s-a adresat instanței europene, invocând încălcarea articolului 2 din Convenție.

Răspunsul pe care l-a dat Curtea, anume că dreptul la viață nu presupune *per se* un drept la moarte, va reprezenta poziția Curții și în următoarele dezbateri. Observăm de asemenea că în această materie organismele Convenției fac trimitere la legislație statelor semnatare, pe care le consideră îndreptățite să reglementeze atât suicidul, cât și eutanasia la nivel național.

Primul capitol al părții a doua se încheie prin trimitere la atitudinea personalului medical care se vede adesea pus în fața unor dileme de natură etică. În contextul legiferării suicidului asistat, medicul se confruntă cu cererea, adesea imperativă de a contribui prin serviciile pe care le prestează la decesul pacientului. Pe de altă parte, complexitatea îngrijirii pacienților care suferă de boli incurabile grave sau aflați în stadiul terminal constituie o provocare tot mai mare, situație ce poate favoriza fenomenul epuizării.

Așadar, primul capitol al părții a doua arată modalitatea în care cercetarea juridică abordează problema dreptului la viață, văzut ca un drept de a muri în demnitate. Departate de a avea un consens la nivel european, statele au posibilitatea să reglementeze în această materie.

Al doilea capitol din partea a doua, intitulat *Moartea cu demnitate din perspectiva moralei creștine*, cuprinde o abordare a tematicii „dreptului la moarte”, luând în considerare învățătura de credință creștină. Reflectarea pe marginea semnificației vieții ca dar inalienabil într-o societate autonomă și înțelegerea parcursului vieții trupești ca parte din chemarea la veșnicie, reprezintă premisele reconsiderării sfârșitului vieții chiar și în cazurile în care povara suferinței este cumplită.

De asemenea, această secțiune a lucrării cuprinde o abordare a „dreptului la moarte” din perspectiva moralei creștine. Problematika morții reprezintă o preocupare consistentă în sfera teologiei creștine. Privită ca prag spre viața veșnică, moartea reprezintă evenimentul de care

creștinul ia seama în fiecare ceas al existenței sale. Pe de altă parte, provocarea morții, ca act al voinței omenești, a fost dintotdeauna condamnată în cuprinsul revelației biblice și patristice.

Următorul subcapitol dezbate tematica suferinței privită ca principalul argument în vederea opțiunii pentru grăbirea sfârșitului prin acte suicidale. În acest sens, recurgem la două exemple biblice foarte sugestive pentru a arăta că dincolo de povara suferinței, considerată imposibilă, viața își descoperă valențe nebănuite. Exemplul dreptului Iov și al Apostolului Pavel, personalități complexe care ajung să experimenteze suferința în formele cele mai avansate, reprezintă repere pentru fiecare om aflat în luptă cu boala.

Urmărind răspunsul la recurenta întrebare: care este sensul și folosul suferinței, subcapitolul următor face referire la jertfa Mântuitorului pe Cruce. Asumarea condiției umane de către Hristos, cu toate suferințele și căderile ei, constituie dovada supremă a compasiunii divine față de neputința umană. El Însuși este prezentat de către Isaia în următoarele cuvinte: „disprețuit era și cel din urmă dintre oameni; om al durerilor și cunoscător al suferinței, unul înaintea căruia să-ți acoperi fața; disprețuit și nebăgat în seamă. Dar El a luat asupra-Și durerile noastre și cu suferințele noastre S-a împovărat” (Is. 53, 3-4). Din acest motiv, criteriul de bază pe care trebuie să-l îndeplinească fiecare creștin este asumarea crucii vieții (Mc. 8, 34).

În continuare, observăm pozițiile unor teologi de marcă în ceea ce privește sensul soteriologic la suferinței. Astfel, H. T. Engelhardt arată că suferința și moartea trebuie înțelese în cadrul parcursului pe care-l urmează omul de la căderea în păcat, până la restaurarea sa. Pe de altă parte, Jean-Claude Larchet arată, în cunoscutul volum *Dumnezeu nu vrea suferința omului*, că suferința nu este în sine mântuitoare, nici un izvor de virtuți, ci doar prilejul de a le dobândi. Părintele profesor Ștefan Iloaie arată că suferința este un specific al existenței umane, de aceea ea nu poate fi evitată, ci integrată în economia vieții și a mântuirii.

Următorul subcapitol pune în lumină răspunsul moralei creștine referitor la solicitarea în vederea unui sfârșit demn a celor care se confruntă suferințe grave. Teologia morală creștină, respectând duhul mărturisitor al tradiției autentice, nu poate subscrie niciunei forme de suicid asistat. Controlul morții reprezintă o gravă ingerință în taina vieții și totodată în planul lui Dumnezeu cu fiecare om.

Partea de final a prezentului capitol aduce în dezbatere poziția instituției Bisericii față de cei care se confruntă cu suferințe grave, ce i-ar putea determina să disprețuiască viața. Ceea ce

susține Biserica este „dreptul la un sfârșit creștinesc vieții”. Moartea ușoară, liniștită, fără muștrări de cuget este dezideratul pe care membrii comunității de credință îl urmăresc și îl cer în rugăciunile lor. Considerând viața ca pe o pregătire neîncetată pentru ceasul morții, creștinul are în minte perspectiva judecății la care caută să dea un „răspuns bun”.

Așadar, capitolul al doilea al acestei părți prezintă modul în care interpretarea dreptului la viață ca un drept la moarte sau autodeterminare se reflectă în învățătura de credință. Nu mai puțin important este să urmărim cum Biserica răspunde acestor provocări, fără a neglija urgența slujirii pastoral-misionare a celor aflați în suferință.

Bibliografie

Ediții ale Sfintei Scripturi și cărți de cult

1. *Biblia sau Sfânta Scriptură*, versiune diortosită după septuaginta, redactată, adnotată și tipărită de Bartolomeu Valeriu Anania, Arhiepiscop al Vadului, Feleacului și Clujului, Ed. Renașterea, Cluj-Napoca, 2009.
2. *Biblia sau Sfânta Scriptură*, tipărită cu binecuvântarea Preafericitului Părinte Daniel, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, cu aprobarea Sfântului Sinod, Ed. IBMBOR, București, 2008.
3. ****Liturghier*, Ed. IBMBOR, București, 2012.
4. ****Mineiul pe Decembrie*, ed. a VI – a, Ed. IBMBOR, București, 1991
5. ****Molitfelnic*, Ed. Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, București, 2019.
6. ****Mineiul pe Martie*, ed. a V – a, Ed. IBMBOR, București, 1977

Dicționare și enciclopedii

1. ****Dicționarul explicativ al limbii române*, ed. a II – a, Ed. Univers Enciclopedic, București, 1998, p. 352.
2. BADEA, Gheorghe, *Dicționar grec-român și român-grec al Sfintelor Liturghii*, Ed. Doxologia, Iași, 2009.
3. BRIE, Ion, *Dicționar de Teologie Ortodoxă*, ed. a II – a, Ed. IBMBR, București, 1994.

4. LANGLEY, Winston E., *Encyclopedia of Human Rights Issues Since 1945*, Greenwood Press
5. MIRCEA, Ioan, *Dicționar al Noului Testament*, Ed. IBMBOR, București, 1995.
6. ROBERTSON, David, *A Dictionary of Human Rights*, Ed. Europa Publication, London, 2004, Westpost, Connecticut, 1999.

Resurse patristice și filocalice

1. ***, „Epistola către Diognet”, în *Scrierile Părinților Apostolici*, Trad. și note de Pr. Dumitru Fecioru, Ed. IBMBOR, București, 1979, pp. 339-340.
2. ***, „Epistola zisă a lui Barnaba”, în *Scrierile Părinților Apostolici*, Trad. și note de Pr. Dumitru Fecioru, Ed. IBMBOR, București, 1979.
3. ***, *Filocalia*, Vol. I, Trad. pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae, Ed. Humanitas, București, 2008.
4. *Canoanele Bisericii Ortodoxe*, vol. I (Canoanele Apostolice și Canoanele Sinoadelor Ecumenice), Ediție bilingvă, studiu introductiv, introduceri, note și traducere de Răzvan PERȘA, Editura Basilica, București, 2018.
5. *Canoanele Bisericii Ortodoxe*, vol. II (Canoanele Sinoadelor locale), Ediție bilingvă, studiu introductiv, introduceri, note și traducere de Răzvan PERȘA, Editura Basilica, București, 2018.
6. *Canoanele Bisericii Ortodoxe*, vol. III (Canoanele Sfinților Părinți, Canoanele întregitoare și prescripții canonice), Ediție bilingvă, studiu introductiv, introduceri, note și traducere de Răzvan PERȘA, Editura Basilica, București, 2018.
7. Cuviosul EFTIMIE ZIGABENUL și SFÂNTUL NICODIM AGHIORITUL, *Psaltirea în tâlcuirile Sfinților Părinți*, Vol. II, trad. Ștefan Voronca, Ed. Egumenița, Iași.
8. Sfântul GRIGORIE DE NYSSA, *Scrieri exegetice, dogmatico-polemice și morale*, PSB, Vol. 30, Trad. Pr. Prof. Dr. Teodor Bodogae, Ed. IBMBOR, București, 1998,
9. Sfântul IOAN GURA DE AUR, *Omilii la Matei*, Trad. Dumitru Fecioru, Ed. IBMBOR, București, 1994.
10. Sfântul IOAN GURĂ DE AUR, *Comentariile sau Explicarea Epistolei I către Corinteni*, Trad. Theodosie Atanasiu, București, 1908.

11. Sfântul IOAN GURĂ DE AUR, *Omilii la Epistola către Romani a Sfântului Apostol Pavel*, Trad. P. S. Teodosie Atanasiu, ed. revizuită de Cezar Păvălașcu și Cristian Untea, Ed. Christiana, București, 2005.
12. Sfântul IOAN GURĂ DE AUR, *Omilii la Facere (I)*, în PSB, Vol. 21, Trad. Dumitru Fecioru, Ed. IMBMOR, București, 1987.
13. Sfântul NICOLAE CABASILA, *Despre viața în Hristos*, Trad. Pr. Prof. Teodor Bodogae, Ed. IBMBOR, București, 2009.
14. Sfântul TEOFILACT AL BULGARIEI, *Tâlcuirea Epistolei către Romani a slăvitului și prealăudatului Apostol Pavel*, Tălmăcire din greaca veche de Nicodim Aghioritul, îndreptare de Florin Stuparu, Ed. Sofia, București, 2005.
15. Sfântul VASILE CEL MARE, „Epistola 188” în PSB, Vol. XII, Trad. Constantin Cornițescu și Teodor Bodogae, Ed. IBMBOR, București, 1988.
16. Sfântul Nectarie de Eghina, *Morala creștină*, Trad. Laura Enache, Ed. Doxologia, Iași, 2013.

Volume de drept și bioetică

1. ALUAȘ, Maria, *Bioetica Medicală*, Ed. Medicală Universitară „Iuliu Hațieganu”, Cluj-Napoca, 2016.
2. APETREI, Irina, *Mecanisme internaționale de protecție a drepturilor omului*, Teză de doctorat, Cluj-Napoca, 1998.
3. Aristotel, *Politica*, Ed. Paideia, București, 2001.
4. BAUMAN, Zygmunt, *Etica postmodernă*, Trad. Doina Lică, Ed. Amarcord, Timișoara, 2000.
5. BERGER, Vincent, *Jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului*, ed. a VI-a, Ed. IRDO, București, 2008.
6. BÎRSAN, Corneliu, *Convenția europeană a drepturilor omului. Comentariu pe articole*, ed. a II – a, Ed. C.H. Beck, București, 2010.
7. BOC, Emil, *Drepturile omului și libertățile publice – Manual de bază*, Vol. I, Ed. Accent, Cluj-Napoca 2003.
8. BOGDAN, Dragoș; SELEGEAN, Mihai, *Jurisprudența CEDO studii și comentarii*, Ed. Institutul Național al Magistraturii, 2005.

9. CHIRIȚĂ, Radu, (coord.), *Dreptul la viață privată și de familie – Jurisprudență CEDO*, Ed. Hamangiu, București, 2013.
10. CHIRIȚĂ, Radu, *Convenția europeană a drepturilor omului. Comentarii și explicații*, ed. a II-a, Ed. C.H. Beck, București, 2008.
11. CIUCĂ, Aurora, *Drepturile omului. Un mozaic european*, Ed. PIM, Iași, 2012.
12. CIUCĂ, Aurora, *Persoana fizică în dreptul internațional – Prolegomene*, ed. a II-a, Ed. Lumen, Iași, 2017.
13. CIUCĂ, Aurora, *Protecția internațională a drepturilor omului*, ed. a III-a, Ed. Fundației AXIS, Iași, 2009.
14. CIUCĂ, Aurora, *Statutul personal și naționalitatea în dreptul internațional privat*, Ed. Lumen, Iași, 2019
15. COPCEALĂ, Valeriu, *Etica și comportamentul civilizat*, ed. a II – a, Ed. Pro Universitaria, București, 2022.
16. CORDUNEANU, Ionuț-Gabriel, *Neutralitatea religioasă în jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului*, Ed. Universul Juridic, București, 2018.
17. CRAIOVAN, Ion, *Tratat de teoria generală a dreptului*, ed. a IV-a, revizuită și adăugită, Ed. Universul Juridic, București, 2020.
18. DIACONU, Ion, *Drepturile omului în dreptul internațional comparat: teorie și practică*, ed. a II-a, Ed. Lumina Lex, București, 2010.
19. DORNAUER, Maria Casandra, *Protecția produsului de concepție și a fătului prin mijloacele dreptului penal*, Ed. Universul juridic, București, 2022.
20. GAVRILOVICI, Cristina, *Introducere în bioetică. Note de curs*, Ed. Junimea, Iași, 2007
21. GERARDS, Janneke, *General Principles of the European Convention on Human Rights*, Ed. Cambridge University Press, Cambridge, 2019.
22. GOMIEN, Donna, *Introducere în Convenția Europeană a Drepturilor Omului*, Trad. Cristiana Irinel Stoica, Ed. ALL, București 1996.
23. LOCKE, John, *Al doilea tratat despre cârmuire. Scrisoare despre toleranță*, Trad. Silviu Ciulea, Prefață de Adrian-Paul Iliescu, comentarii de Cătălin Avramescu, Mihaela Czobor și Radu M. Solcan, Ed. Nemira, București, 1999.
24. MONTGOMERY, John Warwick, *Drepturile omului și demnitatea umană*, Ed. Cartea Creștină, Oradea, 2004.

25. MORANGE, Jean, *Libertățile publice*, ed. a VII – a, Trad. Sebastian Vlad Mangrău, Ed. Rosetti, Cluj-Napoca, 2002.
26. MURARU, Ioan; IANCU, Gheorghe, *Drepturile, libertățile și îndatoririle constituționale*, Ed. IRDO, București, 1992.
27. NĂSTASE, Adrian, *Drepturile omului, religie a sfârșitului de secol*, Ed. IRDO, București, 1992.
28. OBERDORFF, Henri, *Droits de l'Homme et libertés fondamentales*, Ed. Armand Colin, Paris, 2003.
29. PLEȘU, Andrei, *Minima moralia: elemente pentru o etică a intervalului*, Ed. Humanitas, București, 2017.
30. POPA, Irineu, *Substanța morală a dreptului*, Ed. Univers Juridic, București 2009, p
31. POPESCU, Corneliu-Liviu, *Protecția internațională a drepturilor omului – surse, intuiții, proceduri. Note de curs*, Ed. ALL Beck, București, 2000.
32. PREDUCĂ, Grigoriană Manuela, *Drepturile omului – valențe juridice și canonice*, Ed. C. H. Beck, București.
33. RADU, Răzvan Horațiu, *Convenția Europeană a Drepturilor Omului –Curs universitar*, ed. a II-a, Ed. Universul Juridic, București, 2022.
34. RAIU, Cătălin, *Libertatea religioasă între politică și politici. O analiză politică a standardelor internaționale legislației naționale și practicii guvernamentale în pandemie*, Ed. Doxologia, Iași, 2021.
35. RENUCCI, Jean-François, *Tratat de drept european al drepturilor omului*, trad.: Cătălina Constantin, Elena Bodea, Annelise Popa, Control științific: Prof. univ. dr. Mona-Maria Pivniceru, Ed. Hamangiu, București, 2009.
36. ROUSSEAU, Jean Jacques, *Despre contractul social sau Principiile Dreptului Public*, Trad. și studiu introductiv, N. Dașcovici, Ediție îngrijită, postfață și note de Alexandra Bârna, Ed. Mondero, București, 2007.
37. SANDU, Antonio, *Bioetica în criză sau criza bioeticii*, Ed. Lumen, Iași, 2020.
38. SCRIPCARU, Gheorghe; CIUCĂ, Aurora; ASTĂRĂSTOAE, Vasile; SCRIPCARU, Călin; *Introducere în biodrept – de la bioetică la biodrept*, Ed. Lumina Lex, București, 2003.
39. SCRIPCARU, Gheorghe; CIUCĂ, Aurora; ASTĂRĂSTOAE, Vasile; SCRIPCARU, Călin, *Bioetica, științele vieții și drepturile omului*, Ed. Polirom, Iași, 1998.

40. SINGER, Peter, *Rethinking Life and Death – The collapse of Our Traditional Etics*, Ed. St. Martin`s Press, New York, 1994.
41. STĂNILĂ, Laura Maria, *Provocările bioeticii și răspunderea penală*, Ed. Universul Juridic, București, 2015.
42. SUDRE, Frédéric, *Drept european și internațional al drepturilor omului*, Trad. Raluca Bercea și alții, Ed. Polirom, Iași, 2006.
43. UDROIU, Mihail; PETRESCU, Ovidiu, *Protecția europeană a drepturilor omului și procesul penal român*, Ed. C.H. Beck, București, 2008.
44. VOICULESCU, Marin, *Drepturile omului și problemele globale contemporane – tratat*, Ed. ODEON, București, 2003.
45. White, Alan R., *Rights*, Oxford, Clarendon, 1984.
46. ZLĂTESCU, Irina Moroianu, *Drepturile omului – un sistem în evoluție*, Ed. IRDO, București 2008.

Volume de teologie

1. ANANIA, † Bartolomeu, *Cartea deschisă a împărăției – o însoțire liturgică pentru preoți și mireni*, Ed. IBMBOR, București, 2005.
2. ANDREICUȚ, † Andrei, *Dinamica despătimirii – Spiritualitate creștină*, Ed. Reîntregirea, Alba-Iulia, 2001.
3. ANDREICUȚ, † Andrei, *Spovedanie și comuniune*, ed. a II – a, Ed. Renașterea, Cluj-Napoca, 2011.
4. BEL, Valer, *Misiunea Bisericii în lumea contemporană*, Ed. Renașterea, Cluj-Napoca, 2010.
5. BERDIAEV, Nikolai, *Despre menirea omului – încercare de etică paradoxală*, Trad. Daniel Hoblea, Ed. Aion, Oradea, 2004.
6. BOBRINSKOY, Boris, *Taina Bisericii*, Trad. Vasile Manea, Ed. Reîntregirea, Alba-Iulia, 2004.
7. BRECK, John și Lyn, *Trepte pe calea vieții. O viziune ortodoxă asupra bioeticii*, Trad. Geanina Filimon, Ed. Sofia, București, 2011.
8. BUTA, Mircea Gelu, *Bioetica și slujirea creștină: analize, perspective, convingeri*, Ed. Renașterea, 2017.

9. BUTA, Mircea Gelu; BUTA, Iulia Alexandra, *Bioetica între mărturisire și secularizare*, Ed. Renașterea, Cluj-Napoca, 2008.
10. CHIOREAN, Bogdan *Îngrijirile paliative: de la teorie la empatie*, Ed. Renașterea, Cluj-Napoca, 2022.
11. CHIOREAN, Bogdan, *Elemente de bioetică și spiritualitate ortodoxă în îngrijirile paliative. Studiu de caz: Centrul de îngrijiri paliative „Sfântul Nectarie” Cluj*, Teză de doctorat, Cluj-Napoca, 2019.
12. CHIȚESCU, Nicolae; PETRUȚĂ, I.; TODORAN Isidor, *Teologia Dogmatică și Simbolică – Manual pentru Facultățile de Teologie*, Vol. II, Ed. Renașterea, Cluj-Napoca, 2010.
13. CHIȚESCU, Nicolae; PETRUȚĂ, I.; TODORAN Isidor, *Teologia Dogmatică și Simbolică. Manual pentru Facultățile de Teologie*, Ed. Renașterea, Cluj-Napoca, 2008.
14. CLÉMENT, Olivier, *Întrebări asupra omului*, Trad. Ierom. Iosif Pop și Pr. Ciprian Șpan, Episcopia Ortodoxă Română, Alba Iulia, 1997.
15. CLÉMENT, Olivier, *Trupul morții și trupul slavei. Scurtă introducere la o teopoetică a trupului*, Trad. Sara Eugenia Vlad, Ed. Christiana, București, 1996.
16. CONGOURDEAU, Marie-Hélène, *Embrionul și sufletul la Sfinții Părinți și în izvoarele filosofice și medicale grecești (secolele VI î.Hr.- V d.Hr.)* Trad. Maria-Cornelia Ică jr, Ed. Deisis, Sibiu, 2014.
17. ENGELHARDT JR., H. Tristram, *Fundamentele bioeticii creștine – Perspectiva ortodoxă*, Trad. Mihail Neamțu, Cezar Login și diac. Ioan I. Ică jr., Ed. Deisis, Sibiu 2005.
18. EVDOKIMOV, Paul, *Ortodoxia*, Trad. Dr. Irineu Ioan Popa, Ed. IBMBOR, București, 1996.
19. GAVRILOVICI, Cristina, *Introducere în bioetică. Note de curs*, Ed. Junimea, Iași, 2007.
20. GUSHEE, David P., *The Sacredness of Human Life. Why an Ancient Biblical Vision is Key to the World's Future*, Ed. Wm. B. Eerdmans Publishing, 2013.
21. ILOAIE, Ștefan, *Cultura vieții – Aspecte morale în bioetică*, Ed. Renașterea, Cluj-Napoca, 2009.
22. ILOAIE, Ștefan, *Morala creștină și etica postmodernă – O întâlnire necesară*, Ed. Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2009.
23. ILOAIE, Ștefan, *Relativizarea valorilor morale: tendințele eticii postmoderne și morala creștină*, Ed. Renașterea, 2009.

24. ILOAIE, Ștefan, *Responsabilitatea morală personală și comunitară*, Ed. Renașterea, Cluj-Napoca, 2009.
25. KALAITZIDIS, Pantelis, *Ortodoxie și modernitate. O introducere*, Traducere din neogreacă de Florin-Cătălin Ghiț, Prefață Radu Preda, Ed. Eikon, Cluj-Napoca, 2010.
26. LARCHET, Jean-Claude, *Creștinul în fața bolii, suferinței și morții*, ed. a II-a, Trad. Mihaela Bojin, Ed. Sofia, București, 2015.
27. LARCHET, Jean-Claude, *Dumnezeu nu vrea suferința omului*, trad. Marinela Bojin, Ed. Sofia, București, 2008.
28. LARCHET, Jean-Claude, *Etica procreației în învățătura Sfinților Părinți*, Trad. Marinela Bojin, Ed. Sophia, București, 2003.
29. LARCHET, Jean-Claude, *Persoană și Natură. Sfânta Treime – Hristos – Omul*, Trad. Dragoș Bahrim și Marinele Bojin, Ed. Basilica, București, 2013.
30. LARCHET, Jean-Claude, *Teologia bolii*, Trad. pr. Vasile Mihoc, Ed. Sofia, București, 2020.
31. LARCHET, Jean-Claude, *Terapeutică bolilor mintale*, Ed. Sofia, București, 2008.
32. LIPOVETSKY, Gilles, *Amurgul datoriei. Etica nedureroasă a noilor timpuri democratice*, Trad. Victor-Dinu Vlădulescu, Ed. Babel, București, 1996.
33. LOSSKY, Vladimir, *Introducere în teologia ortodoxă*, Trad. Lidia și Remus Rus, prefață de pr. Prof. Dr. Gh. Popescu, Ed. Sofia, București, 2014.
34. METALLINOS, Gheorghios D., *Parohia – Hristos în mijlocul nostru*, Trad. Ioan I. Ică, Ed. Deisis, Sibiu, 2004.
35. MLADIN, † Nicolae, *Poruncă și libertate – prelegeri de morală ortodoxă*, Ed. Renașterea, Cluj-Napoca, 2013.
36. MLADIN, † Nicolae, *Teologia Morală Ortodoxă*, Vol. II, Ed. Reîntregirea, Alba-Iulia, 2003.
37. MOLDOVAN, Sebastian, *Eseuri de bioetică*, Trad. Cornel Constantin Coman, Ed. Bizantină, București, 2006.
38. MOYN, Samuel, *Christian Human Rights*, Ed. University of Pennsylvania Press, Philadelphia, 2015.
39. NELLAS, Panayotis, *Hristos, Dreptatea lui Dumnezeu și îndreptarea noastră – pentru o soteriologie ortodoxă*, Trad. Pr. Prof. Ioan Ică sr, Ed. Deisis, Sibiu, 2012.
40. NELLAS, Panayotis, *Omul – animal îndumnezeit. Perspective pentru o antropologie ortodoxă*, ed. a IV-a, Studiu introductiv și traducere, diac. Ioan I. Ică jr., Ed. Deisis, Sibiu, 2009.

41. NELLAS, Panayotis, *Ortodoxia – divino-umanismul în acțiune, studii și articole*, Trad. Pr. Prof. Ioan Ică sr, Ed. Deisis, Sibiu, 2013.
42. NOJE, Gabriel, *Aspecte ale corporalității în societatea contemporană: o evaluare ortodoxă*, Ed. Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2021.
43. POP, † Irineu, *Chipul lui Hristos în viața morală a creștinului*, Ed. Renașterea, Cluj-Napoca, 2001.
44. POP, † Irineu, *Curs de bioetică*, Ed. Renașterea, Cluj-Napoca, 2005.
45. POPA, Gheorghe, *Introducere în Teologia Morală – principii și concepte generale*, Ed. Trinitas, Iași, 2003.
46. POPESCU, Nicolae O., *Temeiurile neotestamentare privind drepturile omului*, Editura Arhiepiscopiei Tomisului, Constanța, 2015.
47. POTRA, Carmen, *Eutanasia: alegere morală sau imorală*, Ed. Galaxia Gutenberg, Târgu Lăpuș, 2021.
48. PREDĂ, Radu, *Ortodoxia și ortodoxiile – studii social teologice*, Ed. Eikon, Cluj-Napoca, 2010.
49. RATZINGER, Joseph Cardinal, *Dumnezeu și lumea: A crede și a trăi în epoca noastră: O convorbire cu Peter Seewald*, Ed. Sapientia, Iași, 2009.
50. SCHONFIELD, Jeremy, *Text, timp, și teritoriu*, Trad. Anacaona Mândrilă-Sonetto, Ed. Polirom, 2019.
51. SEMEN, Petre, *Păcatul: despărțire de Dumnezeu și unire cu demonii*, Ed. Sf. Mina, Iași, 2017.
52. ŠPIDLÍK, Tomáš, *Spiritualitatea Răsăritului creștin. Manual sistematic*, Vol. I, Trad. Ioan I. Ică Jr., Ed. Deisis, Sibiu, 2005.
53. STAN, Nicolae Răzvan, *Biserica Ortodoxă și drepturile omului: paradigme, fundamente implicații*, Ed. Univers Juridic, București, 2010.
54. STĂNILOAE, Dumitru, *Iisus Hristos sau restaurarea omului*, Ed. Basilica, București, 2013.
55. STĂNILOAE, Dumitru, *Chipul evanghelic al lui Iisus Hristos*, Ed. Centrului mitropolitan, Sibiu, 1991.
56. STĂNILOAE, Dumitru, *Spiritualitate și Comuniune în Liturgia Ortodoxă*, ed. a II – a Ed. IMBMOR, București, 2004.

57. STĂNILOAE, Dumitru, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, Vol. I, ed. a IV - a, Ed. IBMBOR, București, 2010.
58. STĂNILOAE, Dumitru, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, Vol. III, Ed. IMBOR, București, 2010.
59. TEȘU, Ioan C., „*Simt boala ca iubire a lui Hristos*”, Ed. Doxologia, Iași, 2017.
60. TODĒA-GROSS, Christa; MOLDOVAN Ilie, *Îndrumătorul medical și creștin despre viață al Federației Organizațiilor Ortodoxe Pro-Vita din Romania*, Ed. Renașterea, 2008.
61. VARGA, Cătălin, *Drepturile omului în Vechiul Testament*, Ed. Mega, Cluj-Napoca, 2021.
62. VLAD, Vasile *Dimensiunea liturgică a vieții religioase morale*, Ed. Universității „Aurel Vlaicu”, Arad, 2009.
63. VLAD, Vasile *Rugăciune și imaginație – perspectiva bisericească*, Ed. Renașterea, Cluj-Napoca, 2013.
64. VLAD, Vasile *Temeiuri ale gândirii morale: perspectivă teologică*, Ed. Astra Museum, Sibiu, 2016.
65. VLAHOS, Ierotheos, *Bioetică și Bioteologie*, Ed. Christiana, București, 2013.
66. VLAICU, Patriciu, *Canon și libertate. Împărtășirea continuă din experiența Bisericii*, Ed. Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2013.
67. WELLMAN, Carl, *The moral dimensions of human rights*, Ed. Oxford University Press, New York, 2011.
68. YANNARAS, Christos, *Libertatea moralei, trad. Mihai Catuniari*, Ed. Anastasia, București, 2004.
69. YANNOULATOS, Anastasios, *Ortodoxia și problemele lumii contemporane*, Trad. Gabriel Mândrilă, Constantin Coman, Ed. Bizantină, București, 2003.
70. ZĂGREAN, Ioan, *Morala Creștină: manual pentru seminariile teologice*, ed. a V – a, Ed. Renașterea, Cluj-Napoca, 2006.
71. ZIZIOULAS, Ioannis, *Ființa eclezială*, Trad. Pr. Dr. Aurel Nae, Ed. Bizantină, București, 2007.

Studii și articole

1. ALEXY, Robert, „Demnitatea umană și analiza proporționalității” în *Noua Revistă de Drepturile Omului*, 13 (2017), nr. 4, pp. 85-97.

2. ALSTON, Philip, „The Unborn Child and Abortion Under the Draft Convention on the Rights of the Child”, în *Human Rights Quarterly*, (1990) nr. 1, pp. 156-178.
3. ALUAȘ, Maria, „Bioetica în dezbateră contemporană: istorie și interpretări” în *Studia Universitatis Babeș-Bolyoi. Bioethica*, LVI (2011), nr. 1, pp. 41-60.
4. ALUAȘ, Maria, „Fundamentele etice ale educației terapeutice”, în *Medicii și Biserica*, Vol. XV – *Tendențe și politici demografice ale României într-o Europă unită*, coord. Mircea Gelu Buta, Ed. Renașterea, Cluj-Napoca, 2017, pp. 511-528.
5. ALUAȘ, Maria; GHERMAN, Claudia, „Is the human embryo legally defined and protected? Causes and consequences” în *Romanian journal of morphology and embryology*, June (2017), p. 695-700.
6. Andreicuț, † Andrei, „Bolnav am fost și M-ați cercetat” în *Medicii și Biserica*, Vol. XII – *Creștinul în față suferinței și a morții*, coord. Mircea Gelu Buta, Ed. Renașterea, 2014, pp. 5-6.
7. ANDRONIOKOF, Marc, „De ce îndârjirea terapeutică?” în *Revista Teologică*, Serie Nouă, (2019), nr. 3, pp. 78-82.
8. BATIN Irina; ARSENI, Alexandra, „Contradicția dintre dreptul la viață și avort”, în *Revista Națională de Drept*, (2011), nr. 6-7, pp. 18-21.
9. BEAUFILS, Dominique, „Perspectiva creștină asupra acompanierii bolnavilor în fază terminală a vieții”, în *Bioetica și taina persoanei*, Trad. Nicoleta Petuhov, Ed. Bizantină, București, 2006, pp. 222-233.
10. BEL, Valer, „Asumarea suferinței în perspectiva Crucii lui Hristos”, în *Medicii și Biserica*, Vol. XII – *Creștinul în față suferinței și a morții*, coord. Mircea Gelu Buta, Ed. Renașterea, Cluj-Napoca, 2014, pp. 323-328.
11. BERCEANU, Costin; BERCEANU, Sabina, „Bioetica, diagnosticul prenatal și medicina fetală”, în *Bioetica medicală*, Ed. Ed. Medicală Universitară, Craiova, 2009, pp. 77-88.
12. BOBRINSCOY, Boris, „Chipul lui Dumnezeu în centrul tainei persoanei”, în *Bioetica și taina persoanei*, Trad. Nicoleta Petuhov, Ed. Bizantină, București, 2006, pp. 71-74.
13. BRECK, John, „Antropologia ortodoxă și «dreptul la viață»: implicații pentru cercetarea cu celule stem și clonare”, în Nicolae Răzvan Stan, *Biserica Ortodoxă și drepturile omului: paradigme, fundamente implicații*, Ed. Univers Juridic, București, 2010, pp. 277-289.

14. BRECK, John, „Privire asupra bioeticii: punctul de vedere al unui teolog creștin” în *Bioetica și taina persoanei*, Trad. Nicoleta Petuhov, Ed. Bizantină, București, 2006, pp. 57-70.
15. BUTA, Mircea Gelu, „Criterii etice în asistarea bolnavilor muribunzi”, în *Medicii și Biserica*, Vol. X – *Medicină și spiritualitate în abordarea pacientului terminal*, coord. Mircea Gelu Buta, Ed. Renașterea, Cluj-Napoca, 2012, pp. 51-62.
16. BUTE, Sorin Nicușor; STOICA, Ion, „Demnitatea și statutul embrionului uman din perspectiva teologiei ortodoxe”, în *Revista Română de Bioetică*, Vol. 8, Ianuarie – Martie (2010), Nr. 1, pp. 27-32.
17. CERNEA, Daniela, „Bioetica stărilor terminale”, în *Bioetica medicală*, Ed. Ed. Medicală Universitară, Craiova, 2009, pp. 52-57.
18. CHIRILĂ, Ioan, „«Viul-ființă» și legile seculare ale vieții”, în *Medicii și Biserica*, Vol. IV - *Familia, nașterea, tehnologii medicale de reproducere asistată (poziții teologice, medicale, juridice, filozofice)*, coord. Mircea Gelu Buta, Ed. Renașterea, Cluj-Napoca, 2006, pp. 29-35.
19. CHIRILĂ, Ioan, „Morala viu-lui și etica vieții. Reflecții de antropologie biblică”, în *Medicii și Biserica*, Vol. VIII – *Bioetica creștină și provocările lumii secularizate*, coord. Mircea Gelu Buta, Ed. Renașterea, Cluj-Napoca, 2010, pp. 42-50.
20. CHIRILĂ, Ioan, „Suferința, moartea și învierea în scrierile profeților” în *Medicii și Biserica*, Vol. XII – *Creștinul în față suferinței și a morții*, coord. Mircea Gelu Buta, Ed. Renașterea, Cluj-Napoca, 2014, pp. 65-74.
21. CHIVU, Gabriela, „Problema sinuciderii asistate în contextul drepturilor omului”, în *Studii și cercetări din domeniul științelor socio-umane*, Vol. Ed. Argonaut, Cluj-Napoca, 2002.
22. CIUCĂ, Aurora, „L'intérêt de l'enfant à naître versus le droit à l'identité de la personne” în *Noua Revistă de Drepturile Omului*, (2012), nr. 4, pp. 3-11.
23. CLAPSIS, Emmanuel, „Human rights in the Orthodox Church in a Global World” în *Θεολογία*, (2016), nr. 2, pp. 113-130.
24. CLÉMENT, Olivier, „Realitatea biologică a trupului și transcendența persoanei”, în *Bioetica și taina persoanei*, Trad. Nicoleta Petuhov, Ed. Bizantină, București, 2006, pp. 40-56.
25. CLÉMENT, Olivier, *Creștinătate, secularizare și Europa*, în Ică jr., Ioan I.; Marani, Germano, (ed.) *Gândirea socială a Bisericii. Fundamente – documente – analiza perspective*, Ed. Deisis, Sibiu, 2002, pp. 499-517.

26. Codul de Deontologie Medicală al Colegiului Medicilor din Romania, Aprobat prin Hotărâre a Adunării Generale Naționale a Colegiului Medicilor din România nr. 3/04.11.2016, publicată în Monitorul Oficial, Partea I nr. 981 din 07.12.2016.
27. COHEN, Cynthia B., „Christian perspectives on Assisted Suicide and Euthanasia: The Anglican Tradițion”, în *Journal of Law, Medicine and Ethics*, 24 (1996), nr. 4, pp. 369-379.
28. COLBU, Ștefan, „Drepturile omului reflectate în instituțiile Bisericii Ortodoxe, în Irina MOROIANU Zlătescu (ed.), *Dimensiunea Spirituală a Drepturilor Omului. Educație pentru toți*, Editura Institutului Român pentru Drepturile Omului, București, 2012, pp. 61-73.
29. DELICOSTANTIS, Konstantinos, „Drepturile omului și Ortodoxia. Comentarii despre libertatea și autonomia creștină”, Nicolae Răzvan Stan, *Biserica Ortodoxă și drepturile omului: paradigme, fundamente implicații*, Ed. Univers Juridic, București, 2010, p. 245-263.
30. DOBRIN, Emanuel, „Demnitatea umană, condiție a existenței umane sau construct social” în *Jurnalul Libertății de Conștiință*, VII, (2019), nr. 2, p. 157-171.
31. DURĂ, Nicolae V., „Drepturile și libertățile fundamentale ale omului și protecția lor juridică. Dreptul la religie și libertate religioasă”, în *Ortodoxia*, LVI (2005), nr. 3-4, pp. 7-55.
32. ENGELHARDT JR., H. Tristram, „Amintindu-ne ce este moartea: reflecții asupra îngrijirii la sfârșitul vieții”, în *Revista Teologică*, Serie Nouă, (2019), nr. 3, pp. 7-24.
33. FLETCHER, Joseph, „Euthanasia: Our right to die”, în *Pastoral Psychology*, I, (1950), pp. 9–12.
34. FLETCHER, Joseph, „The Courts and Euthanasia”, în *Law, Medicine and Health Care*, 15 (1987), nr. 4, pp. 223-230.
35. FLORIAN, Ștefan, „Medicină și religie”, în *Medicii și Biserica*, Vol. XVIII – *Terapia prin credință și cultură*, coord. Mircea Gelu Buta, Ed. Renașterea, Cluj-Napoca, 2020, pp. 33-40.
36. FREUD, Richard A., „Universal Human Rights in Biblical and Classical Judaism?”, în *SHOFAR*, 12, (1994), nr. 2, pp. 50-66.
37. GAJA, Alina, „Apărarea vieții intrauterine prin norme juridico-penale”, în *Revista Națională de Drept*, (2017), nr. 5, pp. 65-70
38. GOLDBERG, Richard T., „The ‘Right’ to Die: The Case for and against Voluntary Passive Euthanasia”, în *Disability, Handicap & Society*, II (1897), nr. 2, pp. 21-39.

39. HARAKAS, Stanley S., „Drepturile Omului: Perspectiva Ortodoxiei Răsăritene”, în , *Biserica Ortodoxă și drepturile omului: paradigme, fundamente implicații*, Ed. Univers Juridic, București, 2010, pp. 339-355.
40. HECKMANN, Friedrich, „Etica creștină și responsabilitatea Bisericii față de procesul morții și moartea într-o societate seculară și postmodernă”, în Mathias Hartmann și Vasile Stanciu (coords.), *Das Leben als Geschenk Gottes. Cristliche Verantwortung im Angesicht des Todes/Viața ca dar al lui Dumnezeu. Responsabilitatea creștină în perspectiva morții*, Ed. Schiller Verlag, 2018.
41. HIFFLER, Claude, „Clonarea umană”, în *Bioetica și taina persoanei*, Trad. Nicoleta Petuhov, Ed. Bizantină, București, 2006, pp. 176-188.
42. HIFFLER, Claude, „Medicul în fața bolii și a morții - «o poartă deschisă către lumea nevăzută»”, în *Bioetica și taina persoanei*, Trad. Nicoleta Petuhov, Ed. Bizantină, București, 2006, pp. 200-210.
43. HIFFLER, Claude, „Suntem în lume, dar nu ai lumii”, în *Bioetica și taina persoanei*, Trad. Nicoleta Petuhov, Ed. Bizantină, București, 2006.
44. ILOAIE, Ștefan, „Morală și viață. Documentele Bisericii Ortodoxe Române referitoare la bioetică”, *Revista Română de Bioetică*, (2009) Vol. 7, nr. 2, pp. 18-29.
45. ILOAIE, Ștefan, „Puterea tehnologiei – slăbiciune morală a omului?”, în *Medicii și Biserica*, Vol. IX – *Bioetica creștină și provocările lumii secularizate*, coord. Mircea Gelu Buta, Ed. Renașterea, Cluj-Napoca, 2011, pp. 98-105.
46. KENFACK, Henri Bandolo, „La revendication du droit de mourir dans la dignité au nom du droit à la vie: approche innovatrice et conciliatrice de la Cour EDH”, în *Revue des Droits et Libertés Fondamentaux*, nr. 36, pagină web: http://www.revuedlf.com/cedh/la-revendication-du-droit-de-mourir-dans-la-dignite-au-nom-du-droit-a-la-vie-approche-innovatrice-et-conciliatrice-de-la-cour-edh/#_ftnref77, accesat la 14.07.2020
47. KENFACK, Henri Bandolo, „Le droit à la vie de l'enfant à naître face au pluralisme juridico-culturel européen : essai de conciliation à partir de la théorie de la marge nationale d'appréciation”, în *Revue de droit de l'Université de Sherbrooke*, volume 45, numéro 3, pagină web: <https://savoirs.usherbrooke.ca/handle/11143/9919>, accesat la 15. 07.2021.
48. KORF, Douwe, „The right to life. A guide to the implementation of Article 2 of the European Convention on Human Rights”, în *Human rights handbooks*, (2006), Nr. 8, 94 p.

49. KOSKENNIEMI, Martti, „The Effect of Rights on Political Culture” în Philip ALSTON (coord.), *The EU Human Rights*, Ed. Oxford University Press, New York, 1999, pp. 99-116.
50. KÜBLER-ROSS, Elisabeth, *On Death and Dying*, Ed. Maximillan Publishing, New York, 1969.
51. LEBEN, Charles, „Is there a European Approach to Human Rights?”, în Philip ALSTON (coord.), *The EU Human Rights*, Ed. Oxford University Press, New York, 1999, pp. 69-97.
52. LOSCHAK, Daniele, „Mutation des droits de l’homme et mutation du droit”, în *Revue interdisciplinaire d’études juridiques*, Vol. 13, (1984), nr. 2, pp. 49-88.
53. LUPU, Iustin; ZANC Ioan; LUPU Mihai, „Atitudini față de eutanasiu în funcție de religiozitatea și afilierea religioasă declarată, la studenții mediciști din Cluj-Napoca”, în *Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Bioethica*, LVII (2012), nr. 1, pp. 33-58.
54. LUPU, Valeriu, „Medicul între devotamentul profesiei și responsabilitatea profesională”, în *Medicii și Biserica*, Vol. X – *Medicină și spiritualitate în abordarea pacientului terminal*, coord. Mircea Gelu Buta, Ed. Renașterea, Cluj-Napoca, 2012, pp. 186-194.
55. MAY, William E. „Is There a “Right” to Die?”, în *The Linacre Quarterly*, Vol. 60, (1993), nr. 4, pp. 35-43.
56. MICU, Doina, „The European Convention of Human Rights as a Legal Standard of Fundamental Rights în Romania”, în *Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Europaea*, LV, (2010), p. 117-128.
57. Mohamad-Ali Rababah, Decebal Șerban, „Legislația penală română și eutanasia”, în *Conferința Internațională de Drept, Studii Europene și Relații Internaționale*, (2013), nr. 1.
58. MOISĂ, Ștefania Maria, „Ideal și realitate în luarea deciziilor la pacienții cu boli terminale”, în *Medicii și Biserica*, Vol. X – *Medicină și spiritualitate în abordarea pacientului terminal*, coord. Mircea Gelu Buta, Ed. Renașterea, Cluj-Napoca, pp. 325-334.
59. MOLDOVAN, Sebastian, „Omul bioetic” în *Medicii și Biserica*, Vol. XII, *Creștinul în față suferinței și a morții*, coord. Mircea Gelu Buta, Ed. Renașterea, Cluj-Napoca, 2014, pp. 47-60.
60. MOLTMANN, Jürgen, „Omul, Chip al lui Dumnezeu și drepturile omului” în *Studii Teologice*, nr. 5-10, XXX (1979), pp. 632-637.
61. MORARIU, Maxim, „Fundamentele concepției sociale a Bisericii Ortodoxe Ruse reflectate în documentul sinodal din anul 2000”, în *Tabor*, IX (2015), nr. 4, pp. 37-41.

62. NOJE, Gabriel, „Eutanasia între legitimare și contestare. Trei argumente în favoarea eutanasiilor și evaluarea lor din perspectivă teologică”, în *Tabor*, septembrie (2018), nr. 9, pp. 46-60.
63. OHLIN, Jens David, „Is the concept of the person necessary for human rights?”, în *Cornell Law Faculty Publications*, Vol. 105, Ian. (2005), nr. 1, pp. 209-249.
64. PECKSTADT, Ignace, „Reflecții asupra eutanasiilor” în *Bioetica și taina persoanei*, Trad. Nicoleta Petuhov, Trad. Nicoleta Petuhov, Ed. Bizantină, București, 2006, p. 215.
65. PEDAIN, Antje, „The Human Rights dimension of The Diane Pretty case”, în *The Cambridge Law Journal*, Vol. 62, (Mar., 2003) nr. 1, pp. 181-206.
66. PEERS, Stave, „Human Rights and the Third Pillar”, în Philip ALSTON (coord.), *The EU Human Rights*, Ed. Oxford University Press, New York, 1999, pp. 167-186.
67. PESSINA, Adriano, „Demnitatea persoanei umane, dezvoltare tehnologică și dezbateri bioetice”, în *Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Bioethica*, LIII, (2008), nr. 1, pp. 17-24.
68. PESSINA, Adriano. „Eutanasia. Despre moarte și despre alte lucruri”, în *Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Bioethica*, LIV (2009), nr. 1, pp. 101-112.
69. POLLIS, Adamantia, „Eastern Orthodoxy and Human Rights”, în *Human Rights Quarterly*, Vol. 15, (1993), nr. 2, pp. 339-356.
70. POP, Anton-Viorel, „Drepturile omului între antropologia ortodoxă și raționalismul occidental”, în *Studia Teologia Orthodoxa Doctoralia Napocensia*, II (2019), nr. 2, pp. 101-109.
71. POPA, Gheorghe, „Viața umană între manipulare și responsabilitate etică”, în *Medicii și Biserica*, Vol. IV – *Familia, nașterea, tehnologii medicale de reproducere asistată (poziții teologice, medicale, juridice, filozofice)*, coord. Mircea Gelu Buta, Ed. Renașterea, Cluj-Napoca, 2006, pp. 66-73.
72. PREDA, Radu, „Biserica în stat. Șansele și limitele unei dezbateri”, în Ioan I. Ică jr., Germano Marani, (ed.) *Gândirea socială a Bisericii. Fundamente – documente – analize - perspective*, Ed. Deisis, Sibiu, 2002, pp. 356-383.
73. PREDA, Radu, „Documentul teologic rus despre drepturile omului. Receptio și controverse”, UBB, Facultatea de Teologie Ortodoxă, *Anuar XIII* (2009-2010), Ed. Renașterea, Cluj-Napoca, 2011, pp. 301-334.

74. PREDA, Radu, „Drepturile omului în lectură ortodoxă. Documentul Bisericii Ortodoxe din Rusia (iulie 2008)”, în *Tabor*, III (2009), nr. 2, pp. 25-41.
75. PREDA, Radu, „Tradiție și modernitate în dezbaterile bioetice actuale. Considerații social teologice”, în *Studia Universitatis Babeș-Boyi. Bioethica*, LIV (2009), nr. 2, pp. 19-48.
76. RAJKA1, Mária; ALUAȘ Maria, „Legal regulations on patient's right to refuse medical treatment”, în *Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Bioethica*, LXI (2016), nr. 1-2, pp. 111-118.
77. RĂCILĂ, Ion-Lucian, „Demnitatea umană și valorile religioase din perspectivă creștină”, în *Jurnalul Libertății de Conștiință*, VII (2019), nr. 1, pp. 237-264.
78. RĂDUCĂ, Vasile, „Perspectiva creștină a drepturilor omului”, în Nicolae Răzvan Stan, *Biserica Ortodoxă și drepturile omului: paradigme, fundamente implicații*, Ed. Univers Juridic, București, 2010, pp. 193-208.
79. ROBERTI, Jean-Claude, „Moartea ușoară”, în *Bioetica și taina persoanei*, Trad. Nicoleta Petuhov, Ed. Bizantină, București, 2006, pp. 197-199.
80. ROMAN, Gabriel, „Puterea cuvântului în susținerea demnității bolnavului terminal”, în *Medicii și Biserica*, Vol. X – *Medicină și spiritualitate în abordarea pacientului terminal*, Ed. Renașterea, coord. Mircea Gelu Buta, Cluj-Napoca, 2012, pp. 263-282.
81. SCHNATMANN, Heinrich, „Îngrijirea paliativă sub semnul evoluției demografice”, în *Medicii și Biserica*, Vol. X – *Medicină și spiritualitate în abordarea pacientului terminal*, coord. Mircea Gelu Buta, Ed. Renașterea, Cluj-Napoca, 2012, pp. 95-110.
82. SCRIPCARU, Gheorghe; SCRIPCARU, Cătălin; FURNICĂ, Cristina, „Suicid, motivație și sacrificiu”, în *Medici și Biserica*, Vol. III – *Pentru o bioetică creștină. Aspecte speciale determinate de relația dintre teologie și medicină*, coord. Mircea Gelu Buta, Ed. Renașterea, Cluj-Napoca, 2005, pp. 201-203.
83. SEMEN, Petre, „Drepturile omului din perspectiva biblică”, în Nicolae Răzvan Stan, *Biserica Ortodoxă și drepturile omului: paradigme, fundamente implicații*, Ed. Univers Juridic, București, 2010, pp. 146-163.
84. SONEA, Cristian; NICOARĂ, Ciprian, „Consilierea bolnavilor în fază terminală. O perspectivă ortodoxă”, în *Medicii și Biserica*, Vol. XII – *Creștinul în față suferinței și a morții*, coord. Mircea Gelu Buta, Ed. Renașterea, Cluj-Napoca, 2014, pp. 377-392.

85. Stan, Nicolae Răzvan, „Human rights between secularism and religion: an eastern orthodox christian theology and spirituality approach”, în *Studii Teologice*, seria a III-a, XII, (2016), nr. 1, pp. 261-281.
86. STĂNESCU, Relu; GHELASE, Fane, „Eutanasia și suicidul asistat medical”, în *Bioetica medicală*, Ed. Ed. Medicală Universitară, Craiova, 2009, pp. 116-135.
87. STĂNILĂ, Laura, „Obsesia terapeutică. Pro și contra eutanasiie – noi provocări ale legislației românești”, în *Analele Universității de Vest. Seria Drept*, (2014), nr. 2, pp. 27-43.
88. TELBIS, Ana-Maria, „Impactul hotărârilor Curții Europene a Drepturilor Omului asupra legislațiilor naționale” în *Mai este Curtea Europeană a Drepturilor Omului un mecanism juridic eficient? – Lucrările secțiunii Drept european și internațional a Conferinței Internaționale Bienale, organizate de Facultatea de drept din cadrul Universității de Vest din Timișoara, 12-13 octombrie 2012*, Ed. Universul Juridic, București, 2013, pp. 158-159.
89. TEȘU, Ioan C., „Bolile - «divina filosofie»; suferința - «pedagogie divină»”, în *Teologie și viață*, (2012), nr. 1-4, pp. 5-25.
90. TEȘU, Ioan C., „Valoarea tămăduitoare a cuvântului în alinarea suferinței umane”, în *Medicii și Biserica*, Vol. XIII – *Influența valorilor creștine asupra bioeticii europene*, coord. Mircea Gelu Buta, Ed. Renașterea, Cluj-Napoca, 2015, pp. 121-146.
91. TIENSUU, Paul, „Whose Right to What Life? Assisted Suicide and the Right to Life as a Fundamental Right” în *Human Rights Law Review*, 15 (2015), nr. 2, pp. 1-37.
92. TODUȚA, Valentin Gheorghe, „Dreptul la viață. Momentul de la care viața începe să curgă, în jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului, precum și impactul acesteia asupra legislației penale românești”, în *Dreptul*, anul XXVIII (2017), nr. 8, pp. 76-87.
93. TODUȚA, Valentin Gheorghe, „Vătămarea fătului”, în *Revista Universul Juridic*, (2018), nr. 9, pp. 29-49.
94. TYMOFEYEVA, Alla, „The Human Embryo in the Case-Law of the European Court of Human Rights”, în *Russian Journal of Comparative Law*, Vol. 10, (2016), nr. 4, pp. 140-153.
95. VASILACHI, Alexandru, „Eutanasia și dreptul la viață”, în *Lege și viață*, Septembrie (2012), pp. 49-54.
96. VICOL, Mihaela-Cătălina; BULGARU-ILIESCU, Diana, Vasile Astărăstoae, „Finalul vieții: de la autonomia pacientului la datoria morală a medicului”, în *Medicii și Biserica*, Vol. XI – *Etica*

martirajului și a morții asistate, coord. Mircea Gelu Buta, Ed. Renașterea, Cluj-Napoca, 2013, pp. 105-108.

97. VLAD, Vasile „Căderea în păcat – eșec existențial”, în *Anuarul Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad*, SN, anul I, (2017), nr. 1, pp. 73-86.
98. VLAD, Vasile „The Plurality of Ethics and the Unity of the Religios-Moral Values”, în *Teologia*, 66 (2016), nr. 1, pp. 109-123.
99. YANNARAS, Christos, „Human Rights and the Orthodox Church” în *θεολογια*, (2002), nr. 2, pp. 382-384.
100. YANNOULATOS, Anastasios, „Eastern Orthodoxy and Human Rights”, în *International Review of Missions*, 73 (1984), pp. 454-466.
101. YANNOULATOS, Anastasios, „Ortodoxia răsăriteană și drepturile omului” în Nicolae Răzvan Stan, *Biserica Ortodoxă și drepturile omului: paradigme, fundamente implicații*, Ed. Univers Juridic, București, 2010, pp. 68-87.

Jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului

1. Decizia Comisiei EDO din 13 Mai 1980, nr. 8416/78, *X c Regatul Unit*, disponibil la adresa: <https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf/?library=ECHR&id=001-74270&filename=001-74270.pdf>.
2. Decizia Comisia EDO din 19 Mai 1992, nr. 17004/90, vezi: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-1759>, accesat la 23.05.2022.
3. Hotărârea CEDO din 29 Aprilie 2002, vezi: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-60448>.
4. Hotărârea CEDO din 8 iulie 2004, disponibil la adresa: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-61887>
5. Hotărârea CEDO din 10 aprilie 2007, nr. cerere: 6339/05, disponibil la adresa: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-80046>.

6. Hotărârea CEDO din 20 ianuarie 2011, disponibil la adresa:
<http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-102940>.
7. Hotărârea CEDO din 19 Iulie 2012, disponibil la adresa:
<https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-112282>.
8. Hotărârea CEDO din 30 Septembrie 2014, disponibil la adresa:
<https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-146780>.
9. Hotărârea CEDO din 27 august 2015, nr. 46470/11, disponibil la adresa:
<http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-157263>, accesat la data de 04. 09. 2019.
10. Hotărârea CEDO din 27 iunie 2017, disponibil la adresa:
<http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-175359>.
11. Hotărârea CEDO din 04 octombrie 2022, disponibil la adresa:
<https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-219559>.
12. Raportul Comisiei EDO din 12 iulie 1977, nr. 6959/75, Bruggeman și Scheten c. R. F. Germania (§ 59). disponibil la adresa: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22sort%22:\[%22kdate%20Ascending%22\],\[%22documentcollectionid2%22:\[%22REPORTS%22\]\]](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22sort%22:[%22kdate%20Ascending%22],[%22documentcollectionid2%22:[%22REPORTS%22]]), accesat la 31. 08. 2019.

Resurse electronice

1. <http://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocumentAfis/223635>
2. <http://patriarhia.ro/eutanasia-445.html>
3. <https://patriarhia.ro/avortul-78.html>
4. <http://www.dignitas.ch/>
5. <http://www.patriarchia.ru/db/text/419128.html>
6. http://www.vatican.va/roman_curia/congregations/cfaith/documents/rc_con_cfaith_doc_19800505_euthanasia_en.html
7. https://adevarul.ro/international/europa/eutanasia-sisinuciderea-asistata-legalizate-spania-1_60536c875163ec4271091bd7/index.html,
8. <https://aul.org/physician-assisted-suicide/>
9. <https://dexonline.ro/definitie/eutanasia>,
10. https://en.wikipedia.org/wiki/Ram%C3%B3n_Sampedro

11. [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22sort%22:\[%22kdate%20Ascending%22\],%22documentcollectionid2%22:\[%22REPORTS%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22sort%22:[%22kdate%20Ascending%22],%22documentcollectionid2%22:[%22REPORTS%22]})
12. <https://lege5.ro/Gratuit/gezdmnrzgi/art-201-intreruperea-cursului-sarcinii-codul-penal?dp=gqytsojugy3tc>
13. <https://thecharliegardfoundation.org/about/charlies-story/>
14. <https://www.bbc.com/news/world-australia-43957874>
15. https://www.boe.es/diario_boe/txt.php?id=BOE-A-2021-4628
16. <https://www.canada.ca/en/health-canada/services/medical-assistance-dying.html#a1>
17. <https://www.conferenciaepiscopal.es/podcast/aprobacion-de-la-ley-de-eutanasia-palabras-de-mons-arguello/>
18. <https://www.dignityindying.org.uk/assisted-dying/international-examples/assisted-dying-oregon/>
19. https://www.echr.coe.int/Documents/Convention_ROM.pdf
20. <https://legislatie.just.ro/Public/DetaliuDocument/27007>
21. https://www.ohchr.org/EN/UDHR/Documents/UDHR_Translations/rum.pdf
22. <https://www.theguardian.com/commentisfree/belief/2009/jul/09/assisted-dying-christianity-religion>